

SMERNICE

ZA VKLJUČEVANJE MEŠČANOV
V VALORIZACIJO ŠTAVB
KULTURNE DEDIŠČINE

DOKUMENT D.T1.5.4



Interreg 
CENTRAL EUROPE European Union
European Regional
Development Fund

Forget Heritage



SMERNICE

ZA VKLJUČEVANJE MEŠČANOV
V VALORIZACIJO ŠTAVB
KULTURNE DEDIŠČINE



ZNANJE



UKREPI



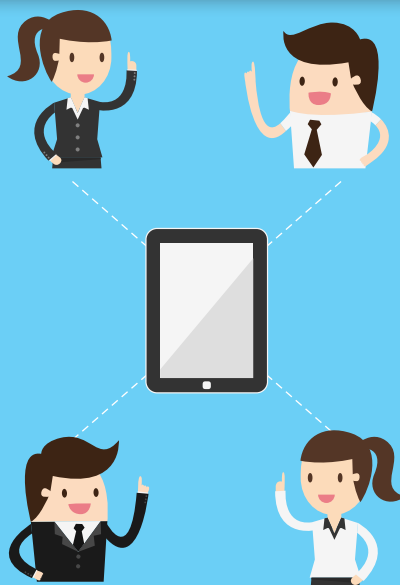
ORODJA

ZNANJE

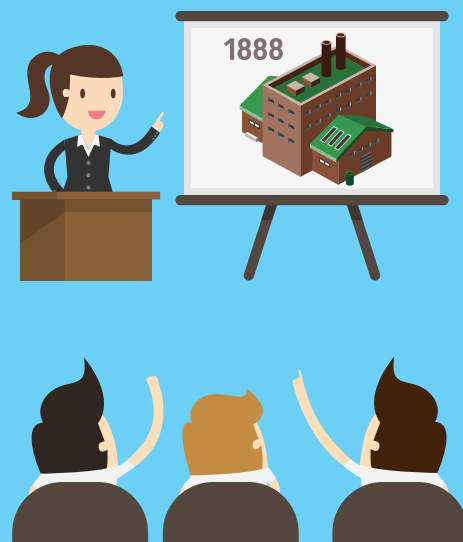


PILOTNI PROJEKTI

1. GENOVA
2. LJUBLJANA
3. NÜRNBERG
4. BYDGOSZCZ
5. RIJEKA
6. ÚSTI NAD LABEM
7. MILANO
8. VARŠAVA



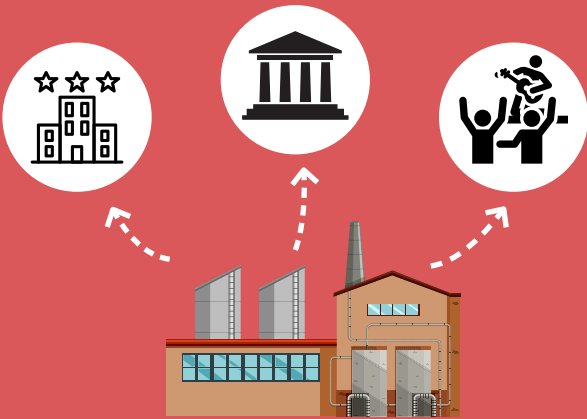
MREŽA DELEŽNIKOV



PRIMERJALNA ANALIZA

UKREPI

NOVE RABE STAVB



NOVI FINANČNI MODELJI



POSEBNA MEDSEKTORSKA ORODJA



RAZVOJ MODELA

VKLJUČEVANJE DRŽAVLJANOV



SODELOVANJE Z LOKALNIMI OBLASTMI



RAZVOJ KOMUNIKACIJSKIH ORODIJ





KAZALO

1. VSEBINA SMERNIC	5
2. PROJEKT FORGET HERITAGE IN NAČRT VKLJUČEVANJA MEŠČANOV: KAKŠNA SO RAZMERJA?	6
2.1. Ohranjanje kulturne dediščine in celovita trajnost	6
3. REFERENČNI OKVIR	9
3.1. Kulturna dediščina, participacija in urbana prenova	9
3.2. Vključevanje meščanov v sektorje kulturne dediščine: najboljše pobude	10
4. UVODNE OPOMBE	12
5. SMERNICE ZA VKLJUČEVANJE MEŠČANOV V VALORIZACIJO STAVB KULTURNE DEDIŠČINE	15
5.1. Znanje	15
5.2. Ukrepi	16
5.3. Orodja	18
6. PRAKTIČNI NAČRT DELA – PRISTOP K VKLJUČEVANJU MEŠČANOV V VALORIZACIJO KULTURNE DEDIŠČINE	19
7. SEZNAM PRIPOROČENE LITERATURE	23



1. VSEBINA SMERNIC

To besedilo podaja tako smernice za vključevanje meščanov v izboljšanje stanja kulturne dediščine (5. poglavje) kot tudi druge poglobljene študije, ki se tesno navezujejo na te smernice (7. poglavje).

Smernice smo razvili na podlagi teoretičnih raziskav in rezultatov empiričnih raziskav, ki so jih izvajali posamezni projektni partnerji v sedmih srednjeevropskih državah in pri tem uporabljali enak metodološki pristop. Ta nadnacionalni dokument je bil pripravljen v sodelovanju Oddelka za arhitekturo in oblikovanje Šole za tehnične vede na Univerzi v Genovi in Oddelka za kulturo mesta Genova.

Smernice so strukturirane glede na tri različna merila: **znanje, ukrepi in orodja**.

Pretekle raziskave kažejo, da so za vzpostavitev vključevanja potrebni naslednji koraki:

- izboljšanje znanja – na primer pregled razpoložljivih virov, izvajalcev in zakonodajnih možnosti – med vsemi vključenimi akterji;
- izvedba vrste ukrepov, ki jih lahko konkretno uresničimo;
- zagotovitev primernih orodij za vključevanje.

V uvodnem delu smernic smo analizirali in predstavili referenčni okvir in teoretični pristop k predmetu obravnave (2. in 3. poglavje). V nadaljevanju smo analizirali nekaj obstoječih operativnih modelov (4. poglavje).

V zaključku predlagamo operativno shemo (6. poglavje) kot delovni načrt za vzpostavitev načrta vključevanja deležnikov in torej za izboljšanje stanja kulturne dediščine.



2. PROJEKT FORGET HERITAGE IN NAČRT VKLJUČEVANJA MEŠČANOV: KAKŠNA SO RAZMERJA?

Projekt Forget Heritage, ki poteka v okviru programa Interreg Srednja Evropa, se sooča z izzivom iskanja **orodij, rešitev in pobud** za krepitev zmogljivosti javnega in zasebnega sektorja pri razvoju sinergije za vzdržno rabo kulturne dediščine.

Za večino evropskih mest je značilna prisotnost premalo izkoriščenih in opuščenih stavb kulturne dediščine, ki po drugi strani pomembno pričajo o zgodovini in identiteti lokalnih skupnosti.

Cilj projekta Forget Heritage je spodbujati sodelovanje med projektnimi partnerskimi mesti za opredelitev modelov za inovativno, ponovljivo in vzdržno upravljanje kulturne dediščine v sodelovanju zasebnega in javnega sektorja.

V tem okviru želimo v projektu poudariti osrednjo vlogo trajnostnega razvoja znotraj procesov za krepitev (morda skritega) potenciala kulturne dediščine. Ta vrednota ustvarja pozitivne učinke, ki vplivajo na:

- kakovost življenja meščanov,
- sposobnost vključevanja in aktiviranja lokalnih skupnosti,
a tudi:
- priložnosti za sektor kulturnih in kreativnih industrij,
- priložnosti za zaposlitev in izboljšanje upravljaljskih sposobnosti posameznikov v javnem in zasebnem sektorju in drugih strokovnjakov, vključenih v proces.

2.1. OHRANJANJE KULTURNE DEDIŠČINE IN CELOVITA TRAJNOST

Ohranjanje kulturne dediščine, v povezavi s **trajnostnim razvojem okolja** in **družbe**, je aktualna tema politik različnih institucij na evropski in tudi mednarodni ravni.

V tem pogledu je treba omeniti **cilje trajnostnega razvoja**¹ (2015–2030), pobudo Organizacije Združenih narodov za prihodnji mednarodni razvoj, ki določa **17 globalnih ciljev trajnostne rasti**. Ti cilji vključujejo usklajevanje vseh 193 vključenih držav pri nadgrajevanju in izvajanju skupnega modela življenja za posameznike in naš planet.

Pobuda opozarja, da je za izgradnjo trajnostnega sveta potreben **ponoven razmislek o globalni rasti** in **človeškem razvoju**, tako da ta:

- ne škoduje planetu ali posameznikom,
- spodbuja razširjanje skupnih osnovnih pravic: zdravo življenje (cilji 1, 2 in 3), zagotavljanje izobrazbe (cilj 4) in vključujočo družbo (cilj 16) ne glede na raso (cilj 10) in spol (cilj 5),
- ohranja vse oblike dediščine, tudi tisto, ki smo jo podedovali od prejšnjih generacij.

¹ <http://www.un.org/sustainabledevelopment/>



Tako so Združeni narodi ohranjanje in spodbujanje svetovne kulturne dediščine vključili v cilje za leto 2030 (cilj 11.4) in okrepili ozaveščenost med državami članicami o **opredelitvi politik, ki zagotavljajo ne le varstvo**, temveč predvsem **odgovorno (upo)rabo snovne in nesnovne kulturne dediščine**, povezane s preteklostjo in sedanjostjo manjših in večjih skupnosti.

Po eni strani je tema varstva in spodbujanja kulturne dediščine neločljivi del mednarodne razprave o merilih in smernicah za trajnostno rast, po drugi strani pa lahko postane in mora postati spodbuda za uvedbo **celovite trajnosti** v kulturni sektor.

Za zagotavljanje učinkovite in vzdržne trajnostne rasti morajo kulturne institucije to načrtovati v širšem smislu in vključiti vzpostavitev praks, katerih cilj je doseganje določenih okoljskih, socialnih, kulturnih in gospodarskih ciljev.

Le tako lahko kulturne institucije prevzamejo aktivno vlogo pri uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja in prispevajo, znotraj svojih okoliščin, k opredelitvi dobrih modelov razvoja za ohranjanje kulturne dediščine in širše.

Trajnostni ukrepi morajo v praksi prevzeti **aktivno in dinamično** konotacijo in zagotavljati trajnost tako pri njihovem izpolnjevanju in/ali v primeru neugodnih razmer.

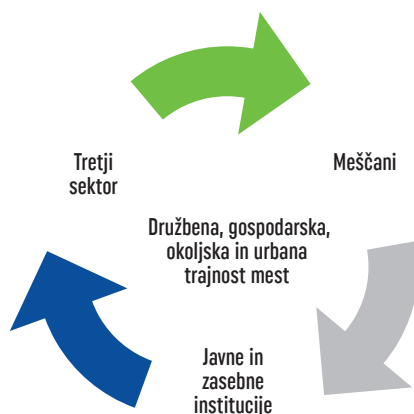
Poslanstvo na kulturnem področju je pogosto v navzkrižju z gospodarskimi, družbenimi in političnimi interesi. Omejevanje rabe, spreminjanje funkcije ali celo popolno zanemarjanje lahko materialno spremeni zgodovinsko dediščino ali ogrozi njeno kulturno-zgodovinsko pričevalnost in vlogo medija za razširjanje sodobne kulture.

To bi (lahko) ne le onemogočalo doseganje ciljev trajnosti, temveč tudi povečalo nevarnost propada in izgube vrednosti dediščine – v celoti ali delno.

V takih okoliščinah je zato še toliko pomembneje poiskati **strategije in orodja**, ki **spodbujajo vključevanje meščanov in deležnikov** – akterjev v procesih ponovne uporabe, prenove in obnove kulturne dediščine.

Samo z odkrito razpravo vseh vključenih strank lahko razvijamo in izvajamo strategije za izrabo, spodbujanje in varstvo dediščine ter dosežemo resnično celovito trajnost, kot to spodbujajo Združeni narodi.

Smernice za vključevanje meščanov v valorizacijo zgodovinskih znamenitosti so orodje, ki navaja nabor dejavnosti, s katerimi bi dosegli učinkovito sodelovanje med meščani, tretjim sektorjem ter javnimi in zasebnimi institucijami, pri tem pa bi se usmerili na trajnost v širšem smislu: družbeno, gospodarsko, okoljsko in urbano.





Doseganje gospodarske trajnosti in ustvarjanje dobička nista edina cilja upravljanja kulturne dediščine. Priporočljivo je, da poznamo tudi vse druge vidike trajnosti in si jih ogledamo s pravega zornega kota ter tako pozitivno vplivamo na mesta, teritorije, meščane, podjetja v kulturi, deležnike in ustanove.

Preprečevanje propada kulturne dediščine, zanemarjanja in izgube identitete ima pozitivne posledice, kot so **ponovna aktivacija skupnosti, ustvarjanje zaposlitvenih možnosti** in **predlogov na področju kulture** ter **uspešna izraba časa**.



3. REFERENČNI OKVIR

Kulturna dediščina mest (stavbe in javni prostor) je vse bogatejša, kar je Rodney Harrison domiselno opredelil kot »kopičenje preteklosti«. Zato je ključno, da raziščemo rešitve za upravljanje dediščine, tako da opuščanje rabe ne ogroža njenega obstoja. Rešitve morajo biti take, da se lahko uskladi **gospodarske** in **družbene potrebe lokalnih skupnosti**, pri čemer ohranjanje dediščine postane oblika »trajnostne« rabe, trajnost pa pri tem razumemo v širšem smislu.

Zato je treba dediščino upravljati z modeli, ki morajo upoštevati naslednje vidike:

- javno - zasebno sodelovanje, ki zagotavlja gospodarsko trajnost,
- vzpostavljanje kreativnih podjetij in novih oblik dela,
- spodbujanje vključevanja meščanov v uporabo in upravljanje dediščine.

Številne izkušnje po Evropi potrjujejo, da le tako lahko **ponovno družbeno aktiviramo in znova uporabimo marsikatero dediščino** ter ustvarimo pozitivne učinke.

Če ovrednotenje dediščine ni ustrezno, **se ta hitro spremeni v degradirana območja**, ki lahko postanejo potencialno nevaren prostor zaradi konstrukcijskih poškod ali zaradi opravljanja nezakonitih dejavnosti, zato se mora preprečiti dostop javnosti. Posledično se soočamo z dvojno težavo: zagotavljanjem javnega reda (varnosti) in ponovnim ugotavljanjem ustreznosti dediščine. Zato imajo lahko mesta in lokalne skupnosti od ponovne vzpostavitve dediščine le koristi.

3.1. KULTURNA DEDIŠČINA, PARTICIPACIJA IN URBANA PRENOVA

Dobre izkušnje so zabeležili pri pobudi Kultura za mesta in regije, ki je potekala v okviru programa Evropske unije Ustvarjalna Evropa in v izvedbi mreže Eurocities in svetovalne družbe KEA European Affairs. Ti programi, ki so jih začeli izvajati januarja 2015, se osredotočajo na naložbe v kulturo na lokalni ravni in njihove vplive na kulturno, gospodarsko, družbeno in urbano preno. Obravnavane so bile predvsem tiste izkušnje, ki so prenosljive v druge razmere.

Po teh izkušnjah kulturna dediščina kot motor gospodarske rasti in družbene vključenosti temelji na naslednjih načelih:

- dostopnost do kulturne dediščine,
- sodelovanje lokalnih skupnosti (participacija),
- urbana prenova.



Obravnavati vprašanja kulturne dediščine, sodelovanja in urbane prenove pomeni slediti »nizu ponovne uporabe« – k temu stremijo tudi različne mednarodne institucije, lokalni organi, zveze in meščani. To ustvarja odprt pristop k upravljanju vključujočih teritorialnih in kulturnih politik. V ta namen bi morali vsi udeleženi akterji (institucije, upravni organi, deležniki, meščani) razviti novo stališče glede »urbanih praznin« in ceniti tiste rešitve, ki opuščeno dediščino razumejo kot priložnost in vir, ne pa kot problem.

Ta koncept smo sprejeli tudi partnerji projekta Forget Heritage: določa namreč ukrepe in usmeritve na poti izboljšanja stanja kulturne dediščine. Zato smo za vse tiste javne subjekte, ki želijo v procese izboljšanja stanja kulturne dediščine vključiti deležnike in meščane, pripravili posebne smernice. Le-te v usmerjanje pozornosti glede lokalne kulturne dediščine poleg strokovnjakov vključujejo celotne lokalne skupnosti in jih vabijo tudi k razmisleku o možnih ukrepih.

Lokalne ustanove, ki se zavedajo, da je **»vključenost« ključna beseda za spremembe**, so vse bolj zavezane kulturi sodelovanja. To lahko dosežemo le z vključevanjem meščanov v varstvo, ohranjanje, skrb in upravljanje urbane dediščine, ki je posledica občutka odgovornosti za skupno dobro, to pa krepí tako osebno kot skupnostno identiteto.

Vloga, ki jo morajo imeti javni organi v tem kontekstu, ni več vloga nadzornika ali konkurenta, temveč vloga **spodbujevalca** in **upravjavca mreže virov, znanja in izkušenj** (npr. zasebni vlagatelj, lokalna skupnost, strokovnjaki v kulturnem in kreativnem sektorju), ki uporabljajo inovativne oblike partnerstva.

V tem pogledu postane **skupna revitalizacija** pomemben ukrep, ki lahko prispeva h krepitvi identitete mesta in poveča njegovo privlačnost. Če je revitalizacija dobro vodena, to lahko sproži razvoj gospodarskih dejavnosti za kreativnost, kulturo kot tudi izboljšanje medsebojnih stikov v skupnosti in družbeno vključevanje.

3.2. VKLJUČEVANJE MEŠČANOV SEKTOR KULTURNO DEDIŠČINE: NAJBOLJŠE POBUDE

Že nekaj let je udeležba in sodelovanje meščanov tema, ki ima v Evropi vse večji pomen, kar potrjujejo številne pobude na mednarodni ravni.

V sektorju kulturne dediščine najdemo dokaz v širitvi ciljev izvajanja Konvencije o svetovni dediščini. Leta 2007 je **Odbor za svetovno dediščino** (WHC) obstoječim štirim točkam dodal še »skupnost« (angl. community), ki skupaj z »verodostojnostjo« (angl. credibility), »ohranjanjem« (angl. conservation), »konstruktivno zmogljivostjo« (angl. constructive capacity) in »komunikacijo« (angl. communication) tvori t. i. **sistem petih C-jev**.

S tem je WHC želel poudariti, da je revitalizacija kulturne dediščine uspešna le, če lokalne skupnosti prepoznamo kot ključne akterje v procesu izboljšanja stanja kulturne dediščine.

To se odraža kot konstruktivni dialog med vsemi deležniki in vodi v medsebojno razumevanje in sodelovanje.

Dodatni dokaz o **novi vlogi, ki jo opravljajo lokalne skupnosti**, je odločitev Organizacije mest svetovne dediščine (OWHC), da bo vključenost skupnosti vodilna tema kongresa leta 2017.

Mednarodna znanstvena literatura na področju izboljšanja in upravljanja kulturne dediščine priporoča komunikacijske modele, ki v ospredje postavljajo ljudi.



Med njimi naj omenimo:

- **Komunikacijski model za grajeno dediščino** (model COBA), ki sta ga zasnovala NW Europe in North America OWHC. Ta podpira in spodbuja bolj strokovno in učinkovito komunikacijo ob uporabi obstoječih virov, ki temeljijo na močni identifikaciji meščanov z dediščino.
- **Model soupravljanja** Urada za okolje in dediščino NSW 2015. Model se široko uporablja v Južni Avstraliji, delih Severne Amerike, v Indiji, Nepalju in Južni Afriki in se osredotoča na ljudi v smislu iskanja načinov dela v partnerstvih z lokalnimi skupinami.
- **Model žive dediščine**, ICCROM (Mednarodni center za ohranjanje in obnovo kulturne dediščine). Cilj tega pristopa je vzdrževati prvotno namembnost območja dediščine in v središče postaviti vitalno dimenzijo, s tem pa ohraniti kontinuiteto z glavnimi izhodišči lokalne skupnosti.

Vsak model se skuša **odmakniti od tradicionalnega načina dialoga**, preizkuša inovativne načine komunikacije in nove strategije ter izbira najprimernejše rešitve za območje in skupnost.

Izkušnje, ki izhajajo iz uporabe teh modelov, kažejo, da moramo za povečanje učinkov komunikacije na vključevanje skupnosti v smislu kulturne dediščine upoštevati naslednje temeljne vidike:

- **dobro razumevanje in poznavanje lokalne kulturne dediščine;**
- zavedanje o današnjem pomenu »komunikacije«- v smislu systemske in večsmerne komunikacije in ne linearne, kot je bilo to v preteklosti;
- **interdisciplinarnost ekipe strokovnjakov** z različnih področij in z različnimi izkušnjami;
- **prožen um**, ne pa strog, linearni pristop (npr. po korakih);
- **sposobnost vživljanja v meščane** za boljše razumevanje njihovih potreb, interesov in motivacij;
- zavzemanje **systemskega stališča glede kulturne dediščine**, ki predpostavlja sodelovanje z večjim številom različnih deležnikov, in izbor različnih dejavnosti.

Ozaveščanje skupnosti o kulturni dediščini in krepitev moči meščanov kot glavnih akterjev pri njeni valorizaciji je zelo zapletena naloga, saj nanjo vpliva več parametrov. Vsekakor pa tega ne smemo izključiti iz procesa izboljšanja stanja dediščine, ki predvideva vključevanje celotne skupnosti. Tako sodelovanje je eden najpomembnejših kazalnikov, saj bo urbana oživitev dediščine zagotovo vodila v izboljšanje kakovosti življenja meščanov.



4. UVODNE OPOMBE

Čeprav so si evropska mesta med seboj zelo različna, pa v njih še vedno obstaja veliko struktur in premoženja, podedovanih iz preteklosti, ki so jasno zaznamovala zgodovinska središča in predmestja.

Zaradi velikega pomanjkanja sredstev imajo javne uprave in zasebniki težave pri vzdrževanju in vrednotenju premoženja zgodovinske in kulturne dediščine. Da bi preprečili njeno nadaljnje propadanje, **je treba poseči v to dediščino in se tako spopasti s tem**, kar nekateri imenujejo »kriza nakopičene dediščine«.

Z zapuščanjem zgodovinskih objektov **tone v pozabo njihova vrednost in izgubljajo svojo produktivno, družbeno, kulturno in gospodarsko uporabnost**, kar povzroča siromašenje družbene in kulturne prakse uporabe mestnega prostora, kot da bi bilo govora o »dediščini brez prihodnosti/cilja«.

Kot v vseh kriznih razmerah, ki spreminjajo stališča, pa lahko elemente, zaradi katerih situacija postane kritična, vzamemo kot vire in priložnosti.

V tem primeru konkretna pomoč lokalnih in ustvarjalnih skupnosti za valorizacijo in revitalizacijo kulturne in zgodovinske dediščine omogoča ne samo ponovno odkrivanje njihovih vrednosti, temveč **prispeva h krepitvi vrednosti, ki je družbena, turistična, kulturna** in ne nazadnje tudi **gospodarska**.

Vključevanje lokalnih skupnosti lahko služi kot spodbuda za preoblikovanje stavb kulturne dediščine zaradi dejavnosti, ki so bolj ali manj organizirane; po drugi strani pa ta vključenost vodi h krepitvi lokalnih kulturnih identitet ter krepitvi trdnih in povezanih skupnosti.

V tem smislu lahko povečanje zgodovinske in kulturne dediščine mesta z vključevanjem novih družbenih subjektov, kot so mladi ustvarjalni talenti in strokovnjaki, razlagamo kot pozitiven element za celotno mesto, s čimer ustvarimo želeno spodbudo k večjemu turističnemu in gospodarskemu razvoju.

Valorizacija zgodovinske in kulturne dediščine je osnovna »pravica mesta«.

Razume se kot **skupek pravil, kako urejati prostore**, izhaja pa iz dejavnosti javnih institucij, pa tudi iz neposredne vključenosti skupnosti civilne družbe in posameznikov.

Tudi v tem primeru ključni element predstavlja sodelovanje vseh akterjev, ki so udeleženi pri revitalizaciji dediščine. To je skupek skupnih ukrepov **od spodaj navzgor**, ki jih izvajajo združenja in drugi deležniki ter predvideva razvoj novih modelov za uporabo in upravljanje prostorov.

Vključevanje od spodaj navzgor omogoča že od začetka **aktiviranje svežih virov**, ki izhajajo iz spontanih in fleksibilnih procesov brez vnaprej določenega rezultata.

V vsakem primeru gre za ukrepe, s katerimi lahko lokalne skupnosti utrdijo svoje odnose z javnimi institucijami z novimi modeli gospodarske trajnosti, novimi kulturnimi ponudbami, mešanimi podjetji in združenji ter prilagodljivimi odnosi z javnimi upravami. Številni dobri primeri v Evropi so zdaj lahko operativne reference za vsa mesta, ki nameravajo ukrepati v tej smeri.



Te strategije lahko štejejo za zmagovalne, saj sredstva in pozornost fokusirajo na proces sprememb in prožnost, ne pa na končni rezultat, ki ga je potrebno doseči. Stalnico pa predstavlja koncept **dediščine kot »skupne dobrine« kolektivne uporabe**, katere odgovornost lahko prevzamejo tudi meščani z različnimi pobudami, v katerih imajo javne oblasti v vsakem primeru močno usklajevalno vlogo.

Pravzaprav je na podlagi resolucij, posvetovanj in partnerskih sporazumov med občinami in meščani mogoče urejati sodelovanje med oblastmi in lokalnimi skupnostmi, **tudi če te izkušnje izhajajo iz natančnega regulativnega okvirja**, tako kot v primeru urbane opreme, upravljanja zapuščenih zelenih površin, obnavljanja prostorov in stavb, ki so izgubili prvotno namembnost, itd.

Institucije, ki so soočene s pojavljanjem teh dejavnosti od spodaj navzgor, lahko oblikujejo inovativne regulativne modele, ki lahko formalizirajo obstoječe odnose med javnimi upravami in meščani.

Natančneje, uprave lahko »reagirajo« na dejavnosti, ki prihajajo od spodaj navzgor, in se osredotočajo na to, da skrbijo za skupne dobrine z vsaj tremi modeli. Ti modeli se med seboj zelo razlikujejo zaradi stopnje strukturiranja v formalizaciji odnosov med institucijami in lokalno skupnostjo.

- Prva možnost je **prekarni model**, ko javne ustanove **priznavajo obstoj primerov, ki izhajajo izven pravnega konteksta in z njimi odprto soobstajajo tako, da dopuščajo takšne primere za določeno časovno obdobje**, dokler se ne vključijo v kontekst polnega pravnega lastništva.
- Drugi model je **korektnější**, saj mestne institucije sprejemajo nekatere odločitve, po katerih je nekaj dobrin iz zgodovinske in kulturne dediščine opredeljenih kot »javno dobro«.

V tem primeru jih nekatere kolektivne organizacije (združenja, neprofitne zadruga itd.) **lahko upravljajo tako, da jih lahko uporabljajo vsi.**

Institucionalni ukrepi, prek posvetovanj, omogočajo poseganje v zgodovinsko in kulturno dediščino mesta, hkrati pa zagotavljajo ustrezno uporabo v javne namene.

- Tretji, **bolj ambiciozen in strukturiran model, temelji na sporazumih o sodelovanju, ki jih podpišejo lokalne uprave in meščani, da bi uveljavili »posebne predpise«**, ki so posebej pripravljene **za zakonsko urejanje sodelovanja** med lokalnimi oblastmi in meščani.

Ti »posebni predpisi« so torej prilagodljiva orodja, ki izhajajo iz akta o pogajanjih med javnimi upravami in meščani, kar lokalnim skupnostim omogoča, da na neposreden način posredujejo pri valorizaciji dobrin in urbanih prostorov v formalnem inovativnem pravnem okviru.

Ti trije modeli ne predvidevajo zmanjšanja izpostavljenosti javnih organov in povečanja bremena zasebne odgovornosti.

Participativni način delovanja je sestavljen iz niza **novih ukrepov mestnega upravljanja**, ki lahko pod vodstvom lokalnih upravnih organov vzpostavijo močno sinergijo med različnimi nosilci kulturnih interesov, znanjem, kulturnimi in ustvarjalnimi izkušnjami, in tako zastopajo in ohranjajo njihove splošne interese.



Eksperimentiranje s takšnimi ukrepi upravljanja, ki temeljijo na participativnih procesih in je namenjeno krepitvi zgodovinske in kulturne dediščine mesta, danes predstavlja »laboratorije«, v katerih se pojavljajo vzorci uporabe in upravljanja. Ti laboratoriji imajo, ne glede na očitne omejitve eksperimentiranja, možnost zaustaviti izgubo vrednosti imetja in ne pokažejo le strogo gospodarskih, ampak tudi kulturne in družbene vrednosti.



5. SMERNICE ZA VKLJUČEVANJE MEŠČANOV V VALORIZACIJO STAVB KULTURNE DEDIŠČINE

Smernice za vključevanje meščanov v valorizacijo stavb kulturne dediščine zagotavljajo okvir za interakcijo med mestnimi upravami in meščani.

Te smernice predvidevajo, da je za razvoj učinkovitega načrta za vključevanje meščanov, ki krepi zgodovinsko in kulturno dediščino mesta, pomembno ukrepati na naslednjih področjih:

- znanje
- ukrepi
- orodja

Da bi vzpostavili izvedljive ukrepe in pripravili ustrezna orodja za vključevanje, je predvideno izboljšano znanja vseh vpletenih akterjev.

5.1. ZNANJE

Znanje se razume kot **produkcija in razpoložljivost operativnih informacij o kulturni in zgodovinski dediščini** med zaposlenimi v lokalni upravi, deležniki s področij kulturnih in kreativnih industrij (KKI) ter meščani.

Pogosto je mogoče opazovati šibko predoperativno znanje vseh vpletenih akterjev v procesih valorizacije: na eni strani institucije niso v stiku z resnično umetniško in kulturno urbano produkcijo; po drugi strani kulturni izvajalci in umetniki nimajo pravih informacij o razpoložljivosti kulturne dediščine.

Poleg tega je meščanom težko deliti svoje izkušnje in vlagati osebne veščine in energijo, saj se bojijo kompleksnosti postopkov.

Znanje torej pomeni povečanje povezovanja deležnikov znotraj mesta; že z nudenjem možnosti za ustvarjanje odnosov je mogoče spodbujati uporabo prostora ali dobrine.

Predlogi za povečanje znanja so naslednji:

- Izvedba popisa neuporabljene ali premalo izkoriščene kulturne in zgodovinske dediščine (>>okvir<<) ter kulturne in umetniške ponudbe, ki se nahajajo na območju (>>vsebina<<), nato pa se oblikuje orodje za združevanje.**

Te raziskave je treba med javno upravo in deležniki izvajati na participatoren način, da se lahko za vsak primer posebej razvije ustrezno analizo vrednotenja in posledično najde najboljšo strategijo za povezavo »okvirja« in »vsebina«.

Z raziskavo bi morali pripraviti pregled ponudbe in povpraševanja na območju.



- b. **Organizacija mreže, ki podpira znanje, stike in odnose med razpoložljivimi »okvirji«, predlaganimi »vsebinami« in upravljavci zgodovinske in kulturne dediščine, da se omogoči usklajevanje ponudbe in povpraševanja in s tem gospodarsko in družbeno trajnostno upravljanje.**

To mrežo je treba organizirati med lokalnimi upravami in deležniki na participatoren način.

Rezultat bi imel različne oblike (aplikacija, prostor na institucionalni spletni strani, dostopna baza podatkov itd.)

- c. **Vključevanje izobraževalnih načrtov, ki se osredotočajo na zgodovinsko in kulturno dediščino območja, v programe usposabljanja izobraževalnih ustanov na vseh ravneh.**

Prizadevanje, da javnost razume vrednost zgodovinske in kulturne dediščine, ima ključno vlogo pri izgradnji identitete območja, še posebej pri mladih.

Rezultat poznavanja zgodovinske in kulturne dediščine mesta predstavlja večjo ozaveščenost mlajših generacij, ki lahko na osnovi vrednotenja priložnosti za uporabo razpoložljivih sredstev nekega območja delujejo s konkretnimi ukrepi za reševanje takega območja pred urbanim propadom.

5.2. UKREPI

Dejavnosti, predlagane v nadaljevanju, **zajemajo konkretne aktivnosti**, namenjene izvajanju sodelovanja deležnikov in vključevanju meščanov v valorizacijo kulturne in zgodovinske dediščine v svojem mestu.

Dejavnosti in ukrepe za vključitev vseh akterjev v vrednotenje kulturne in zgodovinske dediščine mesta **je treba nujno vključiti v dobro začrtano smer.**

Ta smer mora imeti jasno in definirano strukturo, hkrati pa mora biti fleksibilna, da se lahko prilagodi participativnim procesnim spremembam. Spremembe so sestavni del participativne metode.

Ugotovljeni **ukrepi so učinkoviti samo, če jih podpira močna politična volja za krepitev kulturne in zgodovinske dediščine mesta** z vključevanjem različnih lokalnih deležnikov.

Predlogi možnih ukrepov:

- a. **Vključitev deležnikov v prioritizacijo opredeljenih vrst ukrepov ter v strategije in težnje, ki jih opisuje »Načrt uporabe kulturne in zgodovinske dediščine«.**

Cilj valorizacije ne sme izključiti potrebe po združitvi gospodarske trajnosti z družbeno koristnostjo ukrepov, predvidenih za ponovno (upo)rabo dediščine.

To pomeni, da mora imeti strateški načrt za valorizacijo dediščine jasno usmeritev in si ga morajo deliti vsi vpleteni akterji. Takšen strateški načrt, razširjen na celotno mesto, mora nujno zagotoviti dovolj časa za razvoj vseh idej in vseh pričakovanih ukrepov. Z drugimi besedami, to mora biti srednjeročni do dolgoročni načrt, skladen s časovnim razporedom na več ravneh.



- b. **V okviru strateškega načrta je potrebno oblikovati »Načrt za uporabo zgodovinskih in kulturnih dobrin«, ki se premalo uporabljajo ali pa se sploh ne.**

Načrtovati je potrebno začasne rabe prostorov, ki lahko ustavijo napredovanje degradacije, medtem ko ti prostori čakajo na razvoj posebnega projekta za ponovno usposobitev in/ali (upo)rabo, kar seveda zahteva daljše obdobje.

- c. **Vključitev deležnikov v opredelitev meril za izbor upravljavca zgodovinske in kulturne dediščine bi morala biti del gospodarskega in časovnega načrtovanja upravljavskih dejavnosti.**

Zato je potrebno preizkusiti skupne modele upravljanja dediščine, ki raje upoštevajo sodelovanje med upravljavci s področij KKI kot pa konkurenco med njimi. Ta pristop omogoča, da se pojavijo posebne kompetence vseh, ki lahko vodijo k doseganju boljše in uporabnejše valorizacije posameznega objekta. Poleg tega bi bilo nujno tudi, da bi se upravljavci s področij KKI povezali v organizacije ali združenja z izvoljenimi predstavniki. Dejansko to omogoča hitro in učinkovito sporazumevanje z lokalnimi javnimi ustanovami, predvsem pa se s tem izogneš vključevanju vsakega posameznega upravljavca v razpravo in organizacijo.

- d. **Izvajati strategije meščanov in lokalnih skupnosti za prepoznavanje dejavnosti, ki spodbujajo privlačnost kulturne in zgodovinske dediščine.**

To pomeni, da preizkusimo nove modele solidarnosti med ljudmi različnih starosti, spola, etničnosti, da bi med prebivalci podprli ustvarjanje omrežij za sodelovanje. Tak pristop aktivira javne skupne prostore, kar posledično omogoča inovativne in eksperimentalne načine (upo)rabe mesta in tako predstavlja priložnost za urbano in družbeno regeneracijo.

- e. **Identificirati in preizkusiti nove javne/zasebne finančne modele, da bi pridobili vire, ki ustrezajo potrebam, ki izhajajo iz ponovne (upo)rabe zgodovinske in kulturne dediščine.**

- f. **Odpreti zanesljive poti za dialog z lastniki kulturne dediščine z opredelitvijo strategij upravljanja, ki na eni strani omogočajo povečanje javne in kolektivne uporabe in po drugi strani zadovoljevanje potreb javne uprave kot lastnika stavbe, ki potrebuje podporo pri vzdrževanju in obnavljanju lastnine.**

- g. **Predstaviti tiste informativne in komunikacijske načrte na mestni ravni, ki se osredotočajo na zgodovinsko in kulturno dediščino, ki je dejansko na voljo in ima potencial za uporabo v bližnji prihodnosti.**

- h. **Organiziranje in razvoj konkretnih izobraževalnih aktivnosti v šolah na vseh stopnjah, da bi spodbudili pozornost in radovednost učencev in dijakov do zgodovinske in kulturne dediščine v njihovi okolici.**

V ta namen se lahko izvajajo dejavnosti usposabljanja, kot so na primer vodeni ogledi zgodovinske in kulturne dediščine (npr. vodeni ogledi za učence in dijake, ki jih organizira šola) ter druge dejavnosti usposabljanja, ki se razvijejo ob podpori strokovnjakov različnih sektorjev (npr. turizem, raba zemljišč), lahko spodbujajo izobraževalne ustanove, da bi učenci vseh stopenj pridobili več znanja o lokalnem območju. Ta ukrep temelji na ozaveščanju in poudarjanju pomena vrednotenja in varstva kulturne dediščine že od prvih let izobraževanja dalje.



5.3. ORODJA

Identificirani instrumenti predstavljajo **operativna orodja, s pomočjo katerih se lahko izvajajo ukrepi za vključitev vseh akterjev** v vrednotenje zgodovinske in kulturne dediščine.

Ta orodja morajo biti **inovativna, dinamična in skladna** z metodami dela, opredeljenimi v dogovorjenem strateškem načrtu za valorizacijo (5.2.a), načrti sodelovanja deležnikov ter komunikacijskega in informacijskega načrta.

Za izvajanje in posodobitev operativnih orodij je treba aktivirati skupino z izkušnjami v dejavnostih, ki bi lahko bile koristne za namene valorizacije zgodovinske in kulturne dediščine.

Predlogi za primerna orodja:

- a. **Določiti orodja za vključitev deležnikov (meščanov in ustvarjalnih skupnosti) v opredeljevanje novih funkcij neizkoriščene ali premalo izkoriščene zgodovinske dediščine, ki jo je treba ponovno revitalizirati, kot so: načrtovanje projektov in/ali načrtovanje dejavnosti, sonačrtovanje, sooblikovanje itd.**

- b. **Določiti orodja, s katerimi lahko javna uprava zagotovi udeležbo meščanov kot del redne upravne prakse, usmerjene v valorizacijo kulturne dediščine.**

Na primer: napisati pravila o zgodovinski in kulturni dediščini v skupni rabi (ali uporabiti razpoložljive obstoječe načrte/predpise) ali vzpostaviti sporazume o sodelovanju med mestnimi upravami in meščani.

- c. **Določiti orodja, ki jih lahko sprejme javna uprava za poenostavitev in preglednejše procese obnove kulturne dediščine.**

Na primer: opredeliti poenostavljene birokratske postopke za uporabo sredstev zgodovinske in kulturne dediščine, predvsem za začasno rabo.

- d. **Določiti najustreznejša orodja za razvoj učinkovitega in zanesljivega informacijskega in komunikacijskega načrta za valorizacijo kulturne dediščine.**

Ta načrt mora doseči različne urbane cilje, ki so povezani z valorizacijo zgodovinske in kulturne dediščine.

- e. **V osnutku načrta je treba posebno pozornost nameniti izbiri in uporabi različnih komunikacijskih poti.**

Na primer: komunikacijam, ki se osredotočajo na ustvarjalno skupnost (ali meščane), splošno komunikacijo prek orodij IKT ali tradicionalnejših kanalov (množičnih medijev) itd. glede na zastavljene cilje različnih interesnih skupin.



6. PRAKTIČNI NAČRT DELA – PRISTOP K VKLJUČEVANJU MEŠČANOV V VALORIZACIJO KULTURNE DEDIŠČINE

Operativna shema, ki jo predlagamo tukaj, ponuja praktične napotke za vzpostavitev primernega načrta za vključevanje deležnikov.

To predstavlja predvsem instrument za upravne organe, ki se zavezujejo k vključevanju meščanov in deležnikov pri spodbujanju in ponovni vzpostavitvi kulturne dediščine mesta.

Shema izhaja iz prepričanja, da so projekti vključenosti učinkovita strategija za urbano prenavo in izboljšanje stanja kulturne dediščine v mestu.

Ukrepi, ki zadevajo kulturno dediščino, so težko prenosljivi, sprejeti ali uspešni brez:

- > vključevanja meščanov in deležnikov na različnih ravneh
- > socializacije med člani bolj ali manj široke skupnosti - glede na potrebe
- > projekta za prenavo

Varstvo materialne dediščine neke skupnosti pomeni tudi ohranjanje kolektivne identitete, kraja in skupnostnega spomina, podlaga za to pa so deležniki (**na vseh ravneh**).

Pri razvoju učinkovitega načrta za sodelovanje meščanov pri izboljšanju stanja dediščine je treba slediti poti, ki temelji na treh osnovnih merilih (znanje, ukrepi, orodja) in vključuje **štiri zaporedne korake**.



1. KORAK

PRENOS, RAZŠIRJANJE IN POGLOBITEV ZNANJA

V prvi fazi mora javni organ z uporabo primernih **komunikacijskih orodij** in **kanalov** povečati izmenjavo informacij med vsemi deležniki o:

- značilnostih, dejanskih pogojih in potencialih za ponovno (upo)rabo dediščine;
- prepoznavanju in ustvarjanju formalnih in neformalnih mrež – vključno z javno upravo – da bi vzpostavili okvir za vse »človeške« vire, možne povode za prenavo;
 - > prepoznavanju in razširjanju različnih vrednosti dediščine:
 - > gospodarske (nepremičnine),
 - > kulturne (identiteta),
 - > družbene (čustvene);
- izkušnjah in praksah kot pobudah, vodilu in navdihu pri vzpostavitvi valorizacije dediščine in vključevanju vseh akterjev.

2. KORAK

POSTAVITEV SKUPNIH CILJEV IN STRATEGIJ

Potem ko je zasnova projekta izboljšanja stanja kulturne dediščine izdelana, je treba **postaviti cilje in strategije, ki bodo izvajane** z udeležbo meščanov in deležnikov.

Ti cilji morajo:

- biti uresničeni s konkretnimi kratko-, srednje- in dolgoročnimi ukrepi. Vsak cilj mora biti fleksibilen in prilagodljiv v primeru kakršnih koli sprememb okoliščin (kot se vse pogosteje dogaja v času gospodarske in socialne negotovosti zaradi drobljenja sodobne družbe);
- upoštevati izboljšanje stanja kulturne dediščine, vključno s povezovanjem gospodarske trajnosti in družbene koristnosti pri ukrepih ponovne uporabe;
- izbirati skupne modele upravljanja, ki vključujejo sodelovanje med izvajalci iz kulturnega in kreativnega sektorja in onemogočajo medsebojno konkurenco in izključenost;
- spodbujati izmenjavo informacij in znanja med člani lokalnih skupnosti in s tem spodbujati tudi nastanek in krepitev mrež sodelovanja med vsemi družbenimi akterji na območju.



3. KORAK

OPREDELITEV, UMERJANJE, VZPOSTAVITEV KONKRETNIH UKREPOV

Potem, ko je projekt valorizacije kulturne dediščine izdelan in so ugotovljeni različni cilji in strategije, je treba **izbrati** in **izvajati konkretne ukrepe**, ki za vsak posamezni primer vključujejo udeležbo ustreznih subjektov.

Ustreznost izbire ukrepov bodo usmerjale delovne okoliščine, zato bodo od primera do primera različni.

Vsak ukrep bo moral:

- imeti kolektivni in vključujoči značaj, saj sodelovanje akterjev krepi in poživlja vsak delovni proces;
- biti prepoznaven in se držati konteksta glede na to, da delovne metode ne ustrezajo nujno vsem okoliščinam in vsaki lokalni skupnosti. Učinkovit in prodoren delovni program lahko razvijemo le po učinkoviti analizi in razumevanju okoliščin;
- biti prožen, kar pomeni, da ga lahko spreminjamo, in to tudi bistveno, če tako zahtevajo okoliščine;
- biti pripravljen na izzive, saj je izvedba lahko uspešna ali pa pomanjkljiva, čeprav je temeljila na pravilnih analizah in vrednotenjih. V razpravi se pokažejo prednosti in slabosti: izkušnje lahko zbiramo z vzpostavitvijo nabora dobrih praks, iz katerih črpamo primere in ukrepe.



4. KORAK

IZBIRA PREPOSTIH IN USTREZNIH ORODIJ ZA UKREPANJE

V zadnjem koraku je treba orodja za udeležbo in sodelovanje, ki se uporabljajo pri valorizaciji dediščine, **prepoznati** in **izbrati**, tako da ustrezajo načrtovanim ciljem in predvidenim ukrepom.

Ta orodja morajo:

- biti zmožna aktivirati družbeni kapital lokalnih skupnosti in tudi kreativnih podjetij nekega območja. Dajanje prednosti skupnim praksam pomeni zavedanje, da imata kakovost in intenzivnost družbenih razmerij pomembno vlogo pri ustvarjanju pobud obnove od spodaj navzgor in njihovem uspehu;
- uporabljati vsi vključeni akterji ter so rezultat raziskav in izkušenj, pridobljenih v drugih okoliščinah, na nacionalni in mednarodni ravni;
- biti inovativna in eksperimentalna in omogočati javni upravi zmanjšanje birokracije, da bo lahko delovala na bolj pregleden in kreativen način;
- biti sposobna izhajati iz povezav med procesi urbane prenoje in družbenih inovacij. To pomeni, da lahko inovativne oblike družbenega kopičenja in kolektivnih delovnih izkušenj pogosto postanejo ustrezni zgledi - celo v togih in kompleksnih primerih.



7. SEZNAM PRIPOROČENE LITERATURE

- Evropska mreža kulturnih centrov Trans Europe Halles
teh.net
- ONU
www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/
- »Kultura za mesta in regije«, srednjeevropska pobuda v okviru programa Ustvarjalna Evropa in v upravljanju Eurocities in KEA
www.cultureforcitiesandregions.eu/culture/home
- Operativne smernice za implementacijo Konvencije o svetovni dediščini – Center za svetovno dediščino UNESCO, 2016
whc.unesco.org/en/guidelines
- World Heritage Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage – World Heritage Committee 1995, WHC-95/CONF.203/16
whc.unesco.org/en/sessions/19COM
- Mednarodno združenje za spomenike in spomeniška območja
www.icomos.org/en
- Mednarodni center za študij varstva in restavriranja kulturnih dobrin
www.iccom.org
- Riusiamo l'Italia
www.riusiamolitalia.it
- Labsus
www.labsus.org
- Che-fare
www.che-fare.com

SMERNICE

ZA VKLJUČEVANJE MEŠČANOV
V VALORIZACIJO ŠTAVB
KULTURNE DEDIŠČINE

